

ไทยพลัดถิ่นในพม่าและในไทย

ปัจจุบัน แม้เราจะมีเอกสารวิชาการเกี่ยวกับคนไทยหรือสยามในพม่าจำนวนพอควร (สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์, 2544; พรพิมล ตริโชติ, 2542; กัญญา ลีลาสัย, 2544) กระนั้น ความรู้และความเข้าใจต่อกลุ่มคนที่ถือเป็นไทยพลัดถิ่นในพม่ากลับขาดหายในสังคมไทย บทที่ 2 มุ่งถักทอเรื่องราว ร่องรอยและการดำรงอยู่ของไทยพลัดถิ่น เนื้อหาหลักแบ่งเป็น 4 ส่วน ส่วนแรก ให้ความสำคัญของไทยพลัดถิ่นในดินแดนพม่าในอดีต ส่วนที่สอง กล่าวถึงการดำรงอยู่ของไทยพลัดถิ่นในพม่ายุคปัจจุบัน ส่วนที่สามกล่าวถึงการอพยพของไทยพลัดถิ่นสู่ฝั่งไทย และส่วนที่สี่กล่าวถึงการดำรงอยู่ของไทยพลัดถิ่นในสังคมไทย

2.1 ร่องรอยไทยพลัดถิ่นในพม่า

ในพม่า ไทยพลัดถิ่นถูกเรียก “ฉ่า” (ไทย) “โยเดียฉ่า” (ไทยอยุธยา)¹ “ฉ่าปะชู่” (ไทยแขก) ไทยพลัดถิ่นส่วนใหญ่อาศัยและตั้งหลักแหล่งในเขตตะนาวศรี (Tennasserim Division) หรือเขตตะนาวศายี (Tanintaryi Division)² ของสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งปัจจุบันแบ่งเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอเกาะสอง (Kawthaung District) ครอบคลุมพื้นที่เกาะสอง มะลิวัลย์ (มะลิวัน/มะลิวัน) มะรัง (หมาราง) สิบไมล์ สิบเก้าไมล์ ยี่สิบสองไมล์³ ตลาดสุหรี่/กะระฐี (Kara Thuni) บกเปียน/ปกเปียน/บอปปง (Bokpyin) และ ลังเคียะ/เล็งยา (Lenya) อ่าวบ้า อ่าวจีน อ่าวใหญ่ ช้างพัง เกาะซุนตง (ซินตง/สามไมล์) แหลมเรต

¹ จิตร ภูมิศักดิ์ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า คนพม่าใช้คำว่า โยเดีย ซึ่งมาจากคำ อโยธยา อันเป็นชื่อเก่าแก่ดั้งเดิมของกรุงศรีอยุธยาเรียกคนไทยในประเทศไทย หรือบางทีก็เรียกว่าไท แต่ถ้าพูดเฉพาะภาคแล้วเมื่อพูดถึงไทยเหนือพม่าจะใช้คำว่า ชาน หรือชานยูน (จิตร ภูมิศักดิ์, 2540, น. 13) ส่วนคำว่า ฉ่า นั้น ผู้เขียนไม่มีเวลาและไม่สามารถตรวจสอบที่มา แต่ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นไทยพลัดถิ่นหลากหลายท่านระบุว่า ฉ่า คือคำที่พม่าใช้เรียกกลุ่มคนไทยในเขตตะนาวศรี ทั้งที่เป็นไทยพุทธและมุสลิม

² โปรดดูแผนภาพ 1 ภาคผนวก ก

³ ในเขตอำเภอเกาะสอง พม่านิยมใช้ระยะทางที่ห่างจากเกาะสองเป็นชื่อหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น สิบไมล์ คือ ชื่อบริเวณที่ตั้งอยู่ห่างจากเกาะสองประมาณ 10 ไมล์ แต่คำว่าไมล์นี้ ไทยพลัดถิ่นและคนไทยในระนองออกเสียงเป็นไม้ ชุมชนสิบไมล์ จึงถูกเรียกให้สั้นและกระชับเป็นสิบไม้

แม่น้ำเตะ อำเภอมะริด/เม็ค (Mergui/Myeik District) ครอบคลุมพื้นที่ เช่น เมืองปะลอ (Palaw) เมืองมะริด เมืองตะนาวศรี และตำบลสิงขร (Thein Khun) และอำเภอทวาย (Dewe District) ครอบคลุมพื้นที่ เช่น เมืองทวาย เมืองทะเลหลวง (Thayetchung) และเย้⁴

เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีระบุว่า ตะนาวศรีอันเป็น “ที่เกิด ที่กิน ที่อยู่ ที่ตาย และที่จากมา” (มุมมองหนึ่งของพวกเรา, วิดีทัศน์) ของไทยพลัดถิ่นในปัจจุบัน ปรากฏตัวและมีฐานะเป็นอาณาจักรอิสระมาก่อนอาณาจักรพะโค เกาะตะมะ อังวะ สุโขทัยและอยุธยา (Sunait Chutintaranond, 2002, pp. 12, 17-18) หลังโปรตุเกสยึดครองมะละกาด้านคริสต์ศตวรรษที่ 16 มะริด-ตะนาวศรีกลายเป็นเมืองท่าสำคัญของอาณาจักรสยาม และมีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์การค้าระหว่างยุโรปกับเอเชีย และเป็นจุดที่พ่อค้าและนักการทูตผู้เดินทางเข้ามาในอาณาจักรสยามเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ระบุว่า เมืองมะริดตกอยู่ภายใต้อำนาจจักรวรรดิสยาม (Smithies, 1997, pp. 16, 42; White, 1997, pp. 27, 34-35) ราชอาณาจักรสยามสมัยพระนารายณ์มีอาณาเขตแผ่ถึงปัตตานี ลาว ภูเขี้ยว เขมร อังวะ พะโคและมะละกาทั้งหมด มีเมืองท่าสำคัญคือมะริดและภูเก็ต มะริดเป็นเมืองที่สวຍงามและปลอดภัยที่สุดในบรรดาเมืองท่าตะวันออก อาณาจักรสยามประกอบด้วยจังหวัดสำคัญคือ พิษณุโลก ตะนาวศรี กรุงเทพฯ และเพชรบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดใหญ่และมีประชากรมากที่สุดในอาณาจักร ชาวสยามทำสงครามยาวนานกับกรุงอังวะเพื่อยึดเมืองตะนาวศรี อันเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงด้านความเก่าแก่และรู้จักกันดีโดยนักเดินเรือ (Gervaise, 1998, pp. 7, 15, 40, 58; Choisy, 1993, pp. 186, 213, 223, 232-237)

เอกสารบางฉบับกล่าวถึงการดำรงอยู่ของผู้คนและชาวสยามในมะริด-ตะนาวศรี เช่น แอนดริว (Andrew, 1962, pp. 279-280) และ พระบริหารเทพธานี (2541, น. 325) ระบุว่า ตะนาวศรีก่อตั้งโดยกลุ่มคนสยาม นิโคลาส แซร์แวงสบันท์กว่าตะนาวศรีเป็นเมือง “คอสมโพลิแตน (cosmopolitan)” หรือเมืองที่ก่อปรด้วยหลากหลายของชนชาติ วัฒนธรรมและความคิดอ่าน คนส่วนใหญ่แทบจะเป็นคนต่างด้าว (Gervaise, 1998, p. 40) คณะราชทูตจากเปอร์เซียระบุว่า ปี พ. ศ. 2228 มีข้าราชการชาวสยามและประชากรสยามในตะนาวศรีประมาณ 5-6 พันครัวเรือน (2548, น. 16-18)

เอกสารข้างต้น ดูจะชี้ให้เห็นร่องรอยไทยพลัดถิ่นสืบย้อนไปไกล อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ควรพิจารณาอย่างยิ่งก็คือ เอกสารข้างต้นส่วนใหญ่เขียนจากกรอบแนวคิดรัฐชาติมาตรฐาน และนำแนวคิดรัฐชาติมาตรฐานไปครอบรัฐไทยและรัฐพม่าในอดีต รัฐไทยในอดีตจึงประกอบด้วยพื้นที่และประกอบด้วยจังหวัด การนำเอาแนวคิดและความหมายรัฐชาติไปครอบอดีตเช่นนี้ ธงชัย วินิจจะกุล แลเห็นว่าเป็นการกระทำที่ดูจะไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของรัฐพม่า และรัฐสยามเมื่อครั้งอดีต (Thongchai Winichakul,

⁴ โปรดดูแผนภาพ 2 ภาคผนวก ก

1998) ดังนั้น ในส่วนนี้ผู้เขียนจึงใคร่ขอสรุปเพียงว่า มะริดกับตะนาวศรีอาจมีความเกาะเกี่ยวกับรัฐสยามมากกว่ากับรัฐพม่า การเกาะเกี่ยวนี้ ไม่จำเป็นต้องปรากฏในรูปแบบรัฐชาติ เพราะอาจจะเกาะเกี่ยวโดยสายสัมพันธ์หรือเครือข่ายทางการเมืองของรัฐแบบแมนดาล่า หรือรัฐเครือข่ายหรือรัฐก่อนภูมิภาคใดก็ตาม ซึ่งจะกล่าวถึงอีกครั้งในบทที่ 5

ยิ่งกว่านั้น แม้เอกสารข้างต้นจะระบุว่า เมืองตะนาวศรีก่อตั้งโดยกลุ่มคนสยาม แต่เอกสารข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน ยังไม่มีรายละเอียดอื่นเพียงพอที่เชื่อมโยงสยามผู้ก่อตั้งเมืองเข้ากับไทยพลัดถิ่นได้โดยตรง เว้นแต่เราจะยึดตามเรื่องเล่าของไทยพลัดถิ่นที่กล่าวว่า “ตะนาวศรีก่อตั้งโดยคนไทย... ลูกหลานไทยพลัดถิ่นไม่ว่าจะอยู่มุมใดในเขตตะนาวศรี ต้องไปร่วมพิธีเฉลิมเมือง ร่วมทำบุญขอการปกป้องคุ้มครองจากบรรพบุรุษไทยผู้ก่อตั้งเมือง” (หยืด ชูแก้ว, สัมภาษณ์)⁵

อย่างไรก็ตาม ร่องรอยของไทยพลัดถิ่นในตะนาวศรีของพม่าดูจะมีรายละเอียดและเชื่อมโยงกับไทยพลัดถิ่นในปัจจุบันมากขึ้นในช่วงประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 กล่าวคือ เอกสารที่จัดทำในระบอบเวลาดังกล่าว เช่น เซอร์ เจมส์ สก็อตต์ให้ข้อมูลว่า มณฑลตะนาวศรีภายใต้จักรวรรดิอังกฤษประกอบด้วยมอญ พม่า กะเหรี่ยง ฉาน และประชากรประมาณ 19,631 คนพูดภาษาสยาม แม้คนพูดภาษาสยามจะไม่จำเป็นต้องเป็นคนสยาม แต่สก็อตต์ก็เขียนต่อว่า คนสยาม (Siamese) ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอทวาย ชัมเฮิสต์และมะริด (Scott, 1999, p. 115)⁶

⁵ ชื่อไทยพลัดถิ่นและผู้ให้ข้อมูลหลักในวิทยานิพนธ์ ทั้งในฝั่งไทยและพม่าล้วนเป็นชื่อสมมุติ คำพูดและถ้อยคำของไทยพลัดถิ่นในวิทยานิพนธ์ทั้งหมด คือ ถ้อยคำที่ผู้เขียนแปลและถ่ายถอดจากภาษาไทยปากที่ได้

⁶ แม้รัฐไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2482 เป็นต้นมาจะชักชวนและกำหนดให้เรียกคนสยามว่า ไทย และประเทศสยามว่าประเทศไทย แต่ทั้งสยามและไทยก็เป็นชื่อที่ใช้เรียกคนกลุ่มที่เราเรียกในปัจจุบันว่าไทยมาช้านานนับร้อยๆ ปี โดยคำว่าสยามเป็นชื่อที่คนไทยเรียกรัฐของตนเองมาตั้งแต่การเกิดสยามทะเละบริเวณลุ่มน้ำกก ในราวปี พ.ศ. 1500-1550 (จิตร ภูมิศักดิ์, 2540, น. 223) และเป็นชื่อที่ฝรั่งใช้เรียกกลุ่มคนและอาณาจักรมาตั้งแต่สมัยที่ฝรั่งเข้ามาติดต่อกับอาณาจักรอยุธยา แม้ในยุคนั้นคนที่ฝรั่งเรียกว่าสยามจะเรียกตัวเองว่าไท (จิตร ภูมิศักดิ์, 2540, น. 192-193) ในสมัยรัชกาลที่ 4 คำว่าสยามถูกนำมาใช้เป็นชื่อทางการของอาณาจักร รัชกาลที่ 5 ทรงใช้พระปรมาภิไธยว่า “สยามมินทร์” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 คำว่า สยามและไทยก็ใช้แลกเปลี่ยนสลับกันไปมา (ชาลววิทย์ เกษตรศิริ, 2548, น. 62-63) ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนจึงใช้ทั้งไทยและสยามสลับกันและใช้ตามตัวบทที่อ้างถึง

ร่องรอยไทยพลัดถิ่นในพม่าถูกกล่าวซ้ำอีกครั้งในงานของมอริค คอลลิส อดีตข้าราชการอังกฤษประจำเมืองมะริดกล่าวย้อนหลังว่า มะริดต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีประชากรประมาณ 20,000 คน ประกอบด้วยพม่า สยาม มาเลย์ จีนและอินเดีย คอลลิสให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า นอกเมืองมะริดหมู่บ้านชาวสยามตั้งเรียงรายบนสองฟากฝั่งแม่น้ำตะนาวศรี เรื่อยมาจากมะริดจนถึงตะนาวศรี (Collis, 1996, pp. 17, 36, 42-45)

เฮช. วารริงตัน สมิท บันทึกการเดินทางข้ามแดนสยามไปตะนาวศรีเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่า หลังสงครามอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 1 มะริด ทวาย ยะและตะนาวศรีตกเป็นของอังกฤษ แต่อำเภอมะริดยังมีคนสยามอาศัยอยู่ ขากลับสมิทเดินทางไประนองและแม่น้ำปากจั่น และปากจั่นที่เขาพบเห็นมิได้เป็น “รอยแยก” หรือ “เส้นแบ่ง” ความเป็นสยามกับพม่า ฝั่งพม่าตรงข้ามอำเภอกระบุรีคือเมืองมะลิวัลย์ แม้พม่ากับสยามจะเป็นศัตรูกันมาเนิ่นนาน แต่คนฝั่งมะลิวัลย์กับคนเมืองกระบุรีเป็นญาติพี่น้องข้ามฟากไปมาหาสู่ ติดต่อสัมพันธ์กัน และ “สนทนากันข้ามกระแสน้ำ” (Smith, 1994, pp. 28-31)

อย่างไรก็ตาม งานสำคัญและให้รายละเอียดคนไทยในมะริด-ตะนาวศรี คือ Imperial Gazetteer of India (IGI) จัดทำโดยข้าราชการและนักวิชาการเจ้าอาณานิคม เมื่อปลายศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 และจัดพิมพ์ในช่วงปี ค.ศ. 1908 และ 1909 Imperial Gazetteer of India แยกคนไทยในพม่าเป็น 2 กลุ่มคือ ชาน (Shan) และสยาม (Siamese) กลุ่มแรกคือไทใหญ่อาศัยในรัฐชาน กลุ่มหลังคือ คนสยามอาศัยอยู่ในเขตตะนาวศรี ในช่วงอังกฤษปกครองพม่า ตะนาวศรีมีฐานะเป็นมณฑล ประกอบด้วย 6 อำเภอ คือ ตองอู สาละวิน สะเทิม (ท่าตอง/ตะตอง) อัมเฮิสต์ (ใจงาม) ทวาย และมะริด มีเมืองมะละลำเลิงเป็นศูนย์กลางมณฑล ประชากรเขตตะนาวศรีปี พ.ศ. 2444 มีประมาณ 1,159,558 คน (IGI, 1908a, p. 278) ประกอบด้วยพม่า กะเหรี่ยง มอญ จีนและสยาม คนสยามอาศัยอยู่บริเวณใกล้พรมแดนทางตอนใต้ของพม่า (IGI, 1908a, pp. 278-280)

อำเภอมะริดอยู่ใต้สุดของพม่า ประกอบด้วยลุ่มน้ำสำคัญ คือ ตะนาวศรีใหญ่ ตะนาวศรีน้อย เล็งยาและปากจั่น อำเภอมะริดปี พ.ศ. 2444 มีประชากรประมาณ 88,744 คน (IGI, 1908b, pp. 293-303) เฉพาะในตำบลมะริดเท่านั้นที่พูดภาษาพม่า แต่ Imperial Gazetteer of India กล่าวซ้ำว่า การพูดพม่าก็มีได้เป็นพม่าเสมอไป เพราะคนที่ในตำบลมะริดที่มี “จากเหง้า” เป็น “สยามบริสุทธ์”⁷ ก็เรียกตัวเอง

⁷ ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับแนวคิดการมี “จากเหง้า” และ “ความบริสุทธ์” ของชาติพันธุ์ แต่ก็ติดสองคำนี้ไว้ เพื่อรักษาข้อความที่เขียนและปรากฏใน Imperial Gazetteer of India อย่างไรก็ตาม ถ้อยคำหรือข้อความทั้งหมดที่ว่า “คนที่มี ‘จากเหง้า’ เป็น ‘สยามบริสุทธ์’ ก็เรียกตัวเองว่าพม่า” ในด้านหนึ่งก็สะท้อนถึงความไม่นิ่งและไม่ตายตัวของความเป็นสยามและพม่า

ว่าพม่า ด้านใต้ของอำเภอมะริดภาษาพม่าแทบจะหายไป ภาษาที่พูดคือสยาม มาเลย์และจีน ตัวอำเภอ มะริดปี พ.ศ. 2444 มีชาวสยาม (Siamese) ประมาณ 9,000 คน และคนอื่นจำนวนไม่น้อยเป็นพวกบาบา หรือลูกครึ่งไทย-จีน ประชากร 2 ใน 3 ดำรงชีพด้วยการเกษตร คนสยามส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม มะลิวัลย์และตลาดสุหรี่ทำเหมืองดีบุก ใช้แรงงานกุลิจีนและอินเดีย ชาวสยามไม่นิยมทำเหมือง (IGI, 1908b, pp. 293-303)

มะริดต้นศตวรรษที่ 20 แบ่งเป็น 5 ตำบล (Township) คือ มะริด ปะลอ ตะนาวศรี บกเป็ยน และมะลิวัลย์ บกเป็ยนตามการรับรู้ของไทยพลัดถิ่นเดิมชื่อ “บกเปลง” เป็นพื้นที่เนิน เป็นที่ซึ่งพระฤๅษี เปลงสารให้กับพระรถจากให้ยักษ์กินในวันที่ไปถึงเมืองยักษ์ เป็นให้แต่งงานกับลูกสาวยักษ์ในวันที่ไปถึง “บก” หรือเนินแห่งนั้นจึงชื่อบกเปลง และเพี้ยนมาเป็นบกเป็ยนในภายหลัง บกเป็ยนร่วมสมัยเป็นตลาด เป็นชุมชนที่มีคนไทยปักชีได้อาศัยอยู่ ชุมชนคนไทยอาศัยอยู่ตามริมถนนในตลาด (ไพฑูรย์ ทับทิมสุวรรณ, สัมภาษณ์) *Imperial Gazetteer of India* ระบุว่า บกเป็ยนอยู่ติดทะเลฝั่งอันดามัน มีประชากรเมื่อปี พ.ศ. 2444 ชาว 7,255 คน ร้อยละ 18 พูดภาษาพม่า ร้อยละ 53 พูดภาษาสยาม ร้อยละ 20 พูดมาเลย์ ชาวมาเลย์และพม่าอาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเล สยามอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินและตามแหล่งที่มีสายน้ำ ประกอบอาชีพกสิกรรม (IGI, 1908c, p. 263) ตำบลมะลิวัลย์อยู่ใต้สุดของอำเภอมะริด และติดกับฝั่งไทย เดิมศูนย์กลางของตำบลอยู่มะลิวัลย์ ปี พ.ศ. 2434 ย้ายไปที่เกาะสอง เพราะมะลิวัลย์ กลายเป็นที่ทำเหมือง เอกสารราชการอังกฤษให้ข้อมูลเพิ่มว่า ในช่วงอังกฤษปกครองพม่า (พ.ศ. 2367-2491) มะลิวัลย์ในฐานะตำบล ประกอบด้วย 17 หมู่บ้าน ประชากรปี พ.ศ. 2434 มีประมาณ 7,719 คน คนในตำบลมะลิวัลย์ประกอบด้วยชาวสยาม ซึ่งทำมาหากินและตั้งหลักแหล่งบริเวณที่ราบทุ่งข้าวริมฝั่งแม่น้ำปากจั่น คนจีนทำงานในเมือง ชาวมาเลย์อยู่ตามชายฝั่ง คนพม่าแทบหาไม่พบ (IGI, 1908b, pp. 90-91)⁸ ตำบลตะนาวศรีอยู่ตะวันออกสุดของอำเภอมะริด ประชากรปี พ.ศ. 2434 มีประมาณ 8,389 คน เพิ่มเป็น 10,712 คนในปี พ.ศ. 2444 ในจำนวนนี้ ร้อยละ 40 พูดภาษาสยาม (IGI, 1908b, p. 298)

อำเภอสะเทิม (Thaton) อยู่ติดกับทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำสาละวิน ครอบคลุมพื้นที่อดีตอาณาจักรมอญ ปี พ.ศ. 2444 มีประชากร 343,510 คน ในจำนวนนี้มีชาวสยาม

⁸ *Imperial Gazetteer of India* มิได้ให้ตัวเลขจำนวนประชากรพม่าในเขตมะลิวัลย์ แต่ระบุว่า คนพม่าในตำบลมะลิวัลย์มีจำนวนน้อย คือ มีเฉพาะข้าราชการที่ประจำอยู่ศาล(สถานีตำรวจ)มะรังและครอบครัว

ประมาณ 10,000 คน (IGL, 1908a, p. 333)⁹ นอกจากพื้นที่ข้างต้น หนังสือ *Imperial Gazetteer of India* ระบุว่าชาวสยามกระจายเป็นคนส่วนน้อยในอำเภออื่นของมณฑลตะนาวศรี เช่น อัมเฮิสต์และทวาย ใน อัมเฮิสต์สยามตั้งนิคมขนาดเล็กของตน (IGI 1908d: 297) อำเภอทวายปี พ.ศ. 2444 มีประชากร ประมาณ 109,979 คน และเพียง 200 คนเท่านั้นที่แสดงตนเป็นคนสยาม แต่แน่นอนมีคนทวายจำนวน ไม่น้อยที่เป็นคนสยามมาก่อน (IGI, 1908a: 262)

แม้จะปราศจากการศึกษาอย่างเป็นระบบ แต่ภาพตัดต่อจากเอกสารต่างๆ ที่ร่องรอยให้เห็นว่า คนสยามดำรงอยู่ในดินแดนมะริดและตะนาวศรีมานาน แม้ว่าคนเหล่านั้นไม่อาจจะเชื่อมโยงกันได้กับไทย พลัดถิ่นในปัจจุบัน แต่นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สยามในฝั่งพม่าก็ดูเหมือนจะมีความเชื่อมโยงกัน มากขึ้น และได้รับการยืนยันจากคอซิมก้อง ณ ระนอง ผู้กล่าวกับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า “คน ฝั่งนั้น[พม่า]เป็นไทยมีมาก” (ดำรงราชานุภาพ, 2545ช, น. 425) ไทยพลัดถิ่นที่ยังอาศัยอยู่ในสิงคโปร์ปัจจุบันก็ ยืนยันว่า กลุ่มตมมิไซคนไทยอยุธยา แต่เป็นกลุ่มไทยปักชำใต้ที่เกิดในสิงคโปร์และมีบรรพบุรุษดำรงอยู่ในสิงคโปร์ มานับร้อยปี (ไทยสิงคโปร์, วิดิทัศน์) แพง เพชรพินกะรัต นักวิชาการท้องถิ่น ผู้มีสายสัมพันธ์กับไทยพลัดถิ่น จากสิงคโปร์ บันทึกเช่นกันว่า คนไทยอยู่ในเขตสิงคโปร์ของพม่าและ “เป็นคนไทยติดแผ่นดินอยู่ในประเทศพม่า ครั้งมีการปักปันเขตแดนกันใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2411 จึงต้องกลายเป็นพลเมืองของพม่าไป แต่ยังคงไปมาหาสู่ เดินทางมาเยี่ยมญาติในเมืองประจวบฯ หรือไปมาค้าขายกับไทยอยู่เสมอ เมื่อมีภัยก็อพยพมาอยู่เมืองไทย... เมืองสิงคโปร์...เป็นชุมชนไทยในพม่าที่ใหญ่ที่สุด” (แพง เพชรพินกะรัต, 2545, น. 119)

2.2 ไทยพลัดถิ่นในพม่าปัจจุบัน

แม้ไทยพลัดถิ่นจะคงอยู่ในแดนพม่า อยู่ในฐานะ “คนคอยเฝ้ารักษา อยู่เมืองด่านหน้ามะริด ทวาย” (เล่าขานตำนานคน, เพลง) แต่หลังหนังสือ *Imperial Gazetteer of India* แทบไม่มีเอกสาร กล่าวถึงไทยพลัดถิ่นในพม่า ภาพและวิถีชีวิตของไทยพลัดถิ่น จึงรางเลือนและเลือนหายจากการรับรู้

⁹ ตัวเลขประชากร 10,000 คนนี้ *Imperial Gazetteer of India* ใช้คำว่า Siamese และมีได้ใช้ ภาษาเป็นตัวกำหนดความเป็นชาติ (IGL 1908a, p. 333) รวมกับคนที่อยู่ในอำเภอมะริดอีก 9,000 คน ที่เป็น Siamese และในอำเภอทวาย 200 คน ที่แสดงตนเป็น Siamese แล้ว คนสยามในพม่าในช่วงต้น คริสตศตวรรษที่ 20 มีประมาณ 19,200 คน ซึ่งเป็นตัวเลขใกล้เคียงกับที่สก๊อตต์ ระบุว่าในมณฑล ตะนาวศรีปี ค.ศ. 1921 มีคนพูดภาษาสยามประมาณ 19,631 คน (Scott, 1999, p. 115)

ของสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ก่อนการอพยพครั้งใหญ่สู่ฝั่งไทย¹⁰ ไทยพลัดถิ่นอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เขตมณฑลตะนาวศรี ส่วนใหญ่ตั้งหลักแหล่งบริเวณเกาะสอง กลุ่มแม่น้ำลำเค็ยะ กลุ่มแม่น้ำตะนาวศรี และกลุ่มน้ำกระบุรีหรือปากจั่น คนเหล่านี้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนกว่า 100 แห่ง และอาจจะจำแนกได้ 2 กลุ่มหลัก คือ ไทยพุทธบิกษีใต้และไทยมุสลิมบิกษีใต้¹¹ ประชากรไทยพลัดถิ่นในพม่า ประมาณปี พ.ศ. 2530 มีประมาณ 41,258 คน ประกอบด้วยไทยมุสลิมประมาณ 18,280 คน ไทยพุทธ 22,978 คน¹²

ไทยพุทธบิกษีใต้ อาศัยอยู่เขตตำบลสิงขร ตำบลบกเปียน และตำบลมะลิวัลย์ ในชุมชนต่างๆ เช่น สิงขร ทุ่งมะพร้าว ทุ่งมะม่วง วังจำปา วังจระเข้ ยางชุม กระเบื้องถั่วย ทวายขาว แหลมยวน ปากคลอง ทุ่งข่า ห้วยทวายขาว ทุ่งทองกลาง หาดแก้ว ยางขวาง ตลิงแดง วังใหญ่ หนองโพง ลำมะแท้ง

¹⁰ การอพยพข้ามแม่น้ำปากจั่นและด้านสิงขรของคนไทยและไทยพลัดถิ่นดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ดังสะท้อนในคำบอกเล่าของเจียน ชูยยัง ซึ่งสะท้อนว่าในยุคที่อังกฤษปกครองพม่า คนไทยฝั่งไทยและคนไทยฝั่งพม่าทั้งที่เป็นชาวบ้านธรรมดา พ่อค้า พระ เณร ต่างข้ามไปมาหาสู่กันและกัน (เจียน ชูยยัง, สัมภาษณ์) โดยรัฐผู้ฝั่งอังกฤษและฝั่งไทยในยุคนั้น ไม่คิดว่าการข้ามพรมแดนของผู้คนจะก่อปัญหาความไม่มั่นคงของรัฐอย่างหน่วยงาน และผู้นำรัฐไทยยุคปัจจุบันคิด นาม แซ่ฮ้อ ลูกหลานเจ้าเมืองมะลิวัลย์ กล่าวเช่นกันว่า ตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ ในช่วงอังกฤษปกครองพม่า คนจากฝั่งไทยข้ามไปเยี่ยมหวังสื่อที่ฝั่งเกาะสองและมะลิวัลย์ ไปรับราชการ ไปทำเหมือง คนทั้งสองฝากโยกย้ายตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานข้ามแดน (นาม แซ่ฮ้อ, สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตาม การอพยพกลับมาฝั่งไทยครั้งใหญ่ในเขตสิงขรเกิดขึ้นในช่วงพุทธทศวรรษ 2530 ที่ผู้คนจากฝั่งพม่าอพยพพร้อมกัน ครั้งละ 60-100 ครอบครัวและเพิ่มจำนวนครั้งและปริมาณมากขึ้น

¹¹ นอกจากคนสองกลุ่มข้างต้น ในเขตตะนาวศรี มีไทยอีสานพลัดถิ่นอาศัยอยู่ในเขตตำบลคลองใหญ่ อำเภอมะริด ไทยอีสานอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน “ท่าตะเคียน” หรือ “เขาตาแยะ” เป็นคนอพยพจากหนองสาหรืด จังหวัดเพชรบุรีเข้าไปทำมาหากินก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (เทียบ ประกอบปราน, สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตาม ในช่วงการศึกษาภาคสนาม ผู้เขียนไม่มีโอกาสได้พบกับคนกลุ่มนี้ ไทยอีสานทั้งเสียงและภาพไม่ปรากฏในวีดิทัศน์ชุด “ไทยสิงขร” เว้นแต่การกล่าวถึงโดยกลุ่มไทยในสิงขร แม้ไทยอีสานกลุ่มนี้อาจจะดำรงอยู่ แต่ผู้เขียนไม่มีข้อมูลเพียงพอ จึงมิได้ถูกรวมเป็นกลุ่มเป้าหมายการศึกษา

¹² ตัวเลขที่กล่าวถึงนี้ ผู้เขียนประมาณจากการสอบถามและการกะประมาณจำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านไทยในฝั่งพม่าโดยไทยพลัดถิ่นจากพื้นที่ต่างๆ ทั้งในเขตมะลิวัลย์ เกาะสอง ลำเค็ยะ บกเปียน ตะนาวศรีและสิงขร ผู้เขียนไม่พึงพอใจกับตัวเลขที่ได้จากการประเมิน แต่ก็ไม่สามารถทำการอื่นได้ดีกว่า เพราะพื้นที่ในเขตพม่าในปัจจุบัน มิได้เปิดให้นักวิชาการเข้าไปศึกษารวบรวมข้อมูลได้ง่ายๆ สถิติการจแน้นสำมะโนประชากรไทยในเขตพม่าก็มีอาจหาได้ในปัจจุบัน

จุมุกโพรง บกเป็ยน ลังเค็ยะ ทุ่งนาไทร หนองเต่า ทุ่งยาว ในแหลม คลองเพชร ทุ่งกร้า นิลขวาง ทุ่งแดง ทุ่งใหญ่ เขาพัง สองแพร่ หินลาย บ้านหลา ทุ่งค้อ ตะเภาสุด บางสมภาร ชี่ไฟ ตลิ่งชัน กะแด ห้างเค็ยน ทุ่งเห็ด ทุ่งย่น ทุ่งสะเม็ด ทุ่งใหญ่ ทุ่งพี หัวช้าง ห้างปรุ ตลาดสุหรี ป่าจาก คลองจระเข้ กระทิง ทองหอย ไรใต้ แมะตี บ้านดอน ทุ่งปลีก กะทิงและทรายปู คลองบางซ่อน มะลิวัลย์และมะรัง¹³

ข้อมูลจากหนังสือ Imperial Gazetteer of India แสดงให้เห็นว่า คนสยามหรือไทยปักชำได้ตั้งถิ่นฐานในแถบลังเค็ยะ มะลิวัลย์และบกเป็ยนมาค่อนข้างยาวนาน ในช่วงอังกฤษยึดครองพม่า มะลิวัลย์และบกเป็ยนมีสถานะเป็นตำบลซึ่งสะท้อนว่าคนสยามได้ตั้งหลักแหล่งในบกเป็ยน และมะลิวัลย์มานาน จนพัฒนาเป็นหมู่บ้านใหญ่และกลายเป็นตำบล หรือเมืองตามภาษาที่ไทยพลัดถิ่นใช้เรียกมะลิวัลย์และบกเป็ยน

บ. ธรรมบุตร ให้ข้อมูลว่า ไทยพลัดถิ่นอาศัยอยู่ในเขตอำเภอมะริด ใน 3 ตำบล คือ ตำบลสิงขร ตำบลวังใหญ่และตำบลจุมุกโพรง ตำบลสิงขรปัจจุบันอยู่ห่างจากเมืองสิงขรเก่าประมาณ 3-4 กิโลเมตร สิงขรเป็นเมืองเก่า หลักฐานความเป็นเมืองเก่าของเมืองสิงขรคือกำแพงและคูเมือง มีจุดสำคัญ เช่น วังชาละวัน (แหล่งน้ำลึกมีจระเข้ ไทยสิงขรเล่าเป็นตำนานว่ามีฤทธิศัลยชาละวันในบพละครเรื่อง “ไกรทอง”) และหาดแก้ว ชุมชนตำบลสิงขรปัจจุบัน ตั้งอยู่บนสองฝั่งของแม่น้ำตะนาวศรี เป็นตำบลที่มีคนไทยปักชำได้อาศัยอยู่มากที่สุด ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน และเป็นหมู่บ้านคนไทยทั้งหมด คือ วังจำปา ทุ่งมะนาว สวนขนุน สวนหมากน้อย ทุ่งมะพร้าว หัวทรายขาวและแหลมยวน ตำบลวังใหญ่ประกอบด้วยหลายหมู่บ้าน ส่วนมากเป็นหมู่บ้านคนไทย แต่มีเชื้อชาติอื่นปน เช่น บ้านป่อเหล็กเป็นบ้านแขกลิงค์ (ชาวกลิงคราษฎร์ของอินเดีย) ปนกับคนไทย บ้านป่ากระบะเป็นหมู่บ้านมอญมีคนไทยปน บ้านกะนากวยเป็นบ้านพม่ามีคนไทยปน บ้านตาเกิดเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง และบ้านลำมะเท็งเป็นหมู่บ้านคนไทย ตำบลจุมุกโพรงเป็นตำบลสุดท้ายก่อนถึงตะนาวศรีที่มีคนไทยอาศัยอยู่ ตำบลคลองใหญ่ คลองน้อยเป็นชื่อไทย ประชากรประกอบด้วยคนพม่า มอญ ไทยและแขกลิงค์ มีหมู่บ้านชื่อบ้านมโนรมย์ ซึ่งเดิมเป็นหมู่บ้านคนไทย แต่ปัจจุบันไม่มีคนไทยอาศัยอยู่ (บ. ธรรมบุตร 2544, pp. 53-54, 97-100)

ปัจจุบัน ในเขตตำบลสิงขร ยังมีกลุ่มคนไทยอาศัยอยู่ แม้คนเหล่านั้นจะถูกกวาดต้อนตั้งบ้านกลับไปกลับมาโดยรัฐบาลทหารพม่า การคงอยู่ของคนเหล่านี้สะท้อนชัดในวิถีทัศน์ไทยพลัดถิ่นชุด

¹³ ชื่อหมู่บ้าน หย่อมบ้านทั้งหมด ได้มาจากการจแนงนับโดยกลุ่มไทยพลัดถิ่น ชื่อทั้งหมดเป็นภาษาไทยปักชำได้ ชื่อที่เป็นไทยเป็นชื่อที่ผู้เขียนถ่ายถอดจากภาษาใต้ และโปรดดูแผนที่ในแผนภาพ 2 ภาคผนวก ก

“ไทยสิงขร” ที่ถ่ายและสะท้อนภาพการคงอยู่ของวัดไทย ภาษาไทย ครอบครัวยุคใหม่ คนและกลุ่มคนที่ยืนยันว่าตนเป็นไทย (ไทยสิงขร, วิดีทัศน์)

ไทยมุสลิมพลัดถิ่น¹⁴ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณริมทะเลด้านตะวันตกของอำเภอเกาะสอง นับตั้งแต่เกาะสองขึ้นไปจนถึงกระบุรี ไทยมุสลิมอยู่ในชุมชนสำคัญๆ เช่น คลองลามา เกาะขุนตงหรือสามไมล์ เจ็ดไมล์ แปดไมล์ เก้าไมล์ สิบไมล์ สิบเอ็ดไมล์ แหลมแรด หาดยาว บ้านเหนือ ปากคลองบ้านควน แมะปูเต๊ะ หัวแหลม ช้างพัง อ่าวจีน อ่าวจากนอก อ่าวจากใน อ่าวใบ บ้านทอน หาดทรายแดง อ่าวใหญ่ เกาะหลา คลองหม้อขาว คลองหลา แหลมบ้า อ่าวบ้าและแหลมสระ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มไทยมุสลิมที่พูดภาษาไทยปักษ์ใต้ และ “มีเครือข่ายที่สัมพันธ์กับคนฝั่งไทย เช่น ตะกั่วป่าและบางกล้วย จังหวัดระนอง” (กลุ่มมุสลิมพลัดถิ่น, สัมภาษณ์)

ไทยมุสลิมบริเวณแมะปูเต๊ะ-ช้างพัง-อ่าวจีน อาศัยอยู่ในหมู่บ้านและหย่อมบ้านต่างๆ ประมาณ 30 แห่ง ประชากรประมาณ 18,280 คน ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยภาคใต้ และอีกส่วนพูดภาษามลายู ชุมชนไทยมุสลิมพลัดถิ่นในพมามีศูนย์หลักอยู่ที่ช้างพัง-อ่าวจีนและแมะปูเต๊ะ ช้างพังหรืออ่าวจีนเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ปัจจุบันตั้งอยู่บนสองข้างของเส้นทางรถยนต์ ซึ่งเชื่อมต่อระหว่างเกาะสองกับมะริด ช้างพังเป็นหมู่บ้านไทยมุสลิมแรกๆ ในเขตพม่า เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้นกลุ่มมุสลิมจึงได้แยกย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่ที่อยู่รายรอบ เช่น หาดยาว บ้านเหนือ ปากคลอง บ้านควน อ่าวใบ อ่าวจาก บ้านทอน หัวแหลมและอ่าวจากนอก (กลุ่มมุสลิมพลัดถิ่น, สัมภาษณ์)

ประมาณปี พ.ศ. 2530 ช้างพังมีบ้านไทยมุสลิม 800 หลัง มีฐานะเป็นตลาดการค้าของคนมุสลิมในเขตพม่า ตามคำบอกเล่าของไทยมุสลิมพลัดถิ่น ช้างพังเป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งโดยมุสลิมจากฝั่งไทยเมื่อหลายร้อยปีก่อน ต่อมาช้างพังได้พัฒนาฐานะขึ้นเป็นหมู่บ้าน ด้วยการแตกลูกหลานและการอพยพสมทบจากฝั่งไทย การอพยพไปมาระหว่างฝั่งไทยกับช้างพัง ถือเป็นเสมือนวิถีชีวิตของไทยมุสลิม โดยไทยมุสลิมบ้านช้างพังมีสายใยเครือญาติและการค้าเชื่อมต่อกับบ่อแสน (พังงา) บางเบน (ระนอง) กำพวน (ระนอง) และตะกั่วป่า ซึ่งดำเนินมาเนิ่นนาน ไทยมุสลิมพลัดถิ่นในพม่า จึงเป็น “กลุ่มคนจากฝั่งไทย และสามารถสืบสาวหาเครือญาติได้ในฝั่งไทย มุสลิมรุ่นปู่ทวดเล่าว่า ไทยมุสลิมในพม่าไปจากฝั่งไทย หากจะกลับเมืองไทยก็ให้สืบหาญาติในเมืองไทย” (กลุ่มมุสลิมพลัดถิ่น, สัมภาษณ์)

แมะปูเต๊ะเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ อยู่ใกล้เกาะสอง ชาว 30 ปีก่อนมีประชากรไทยมุสลิมประมาณ 200 ครอบครัว แมะปูเต๊ะมีมัสยิดประจำหมู่บ้านดุจดุเดียวกับช้างพัง เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งมาประมาณ 5 ชั่วอายุคน

¹⁴ ไทยมุสลิมพลัดถิ่น มีชื่อที่ผู้เขียนตั้งให้ แต่เป็นชื่อที่ไทยมุสลิมพลัดถิ่นใช้เรียกตัวเอง

คนก่อตั้งคือคนจากบ่อแสน จังหวัดกระบี่ หนีไป 2-3 ครอบครัว หลังการตั้งถิ่นฐาน มีการชักชวนพี่น้องจากฝั่งไทยไปตั้งหลักแหล่งทำกินชุมชนแม่ปะตะจึ่งใหญ่ขึ้น (กลุ่มมุสลิมพลัดถิ่น, สัมภาษณ์)

อับดุลเลาะ ซัยซิน ไทยมุสลิมพลัดถิ่นในอำเภอเกาะสอง สหภาพเมียนมาร์ให้ข้อมูลว่า

คนไทยมุสลิมฝั่งพม่าปัจจุบัน มีนับหมื่น ทรัพยากรทะเลและสวนมีมาก ไทยมุสลิมส่วนใหญ่อยู่ตำบลช้างพัง เป็นตำบลใหญ่สุดของอำเภอเกาะสอง ประชากร 80 % เป็นไทยมุสลิม และอีกส่วนเป็นไทยพุทธที่ไปจากมะลิวัลย์ มุสลิมช้างพัง 99 % เรียนภาษาไทย บางคนไปเรียนฝั่งไทย แล้วกลับมาเรียนหนังสือพม่า 我也去เรียนที่ฝั่งไทย กลับมาฝั่งนี้หลังปี 2517 สมัยก่อนคนไทยมาทำงานที่นี่ คนจากหินช้างและกำพวน จังหวัดระนอง ฝั่งไทยมาทำงานที่นี่ เป็นคนไทยแท้ๆ ไม่ต้องทำบัตร คนฝั่งระนองก็มาทำงานที่นี่ พอมีปัญหาาก็กลับ บางคนพออยู่ฝั่งไทย แม้อยู่ฝั่งนี้ แต่ทำบัตรฝั่งนี้ไม่ได้ (อับดุลเลาะ ซัยซิน, สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุป ไทยพลัดถิ่นในพม่าในเขตตะนาวชัยของพม่าในปัจจุบัน ประกอบด้วยคนไทยพุทธและไทยมุสลิม ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งหลักแหล่งในเขตเกาะสอง ช้างพัง แม่ปะตะ บกเปียน ตะนาวศรี สิงขร มะลิวัลย์ ดงเคียะและลุ่มแม่น้ำปากจั่น

2.3 จากไทยพลัดถิ่นในพม่าสู่ฝั่งไทย

แม้อยู่ในเขตพม่าตามแผนที่สมัยใหม่ แต่ไทยพลัดถิ่นก็สามารถดำรงอยู่ค่อนข้างอิสระ และยังสามารถผลิตซ้ำความเป็นไทย กล่าวคือ ภายใต้การปกครองของอังกฤษ อังกฤษมิได้มุ่งสร้างชาติหรือรัฐชาติให้กับพม่า อังกฤษยึดครองพม่าด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงและด้านการค้า พม่าจึงมีสถานะเพียงจังหวัดหนึ่งของอินเดีย (Smith, 1999, p. 40) ในช่วงปกครอง อังกฤษใช้นโยบายการแบ่งแยกและปกครองพม่า และส่งเสริมให้เกิดการแตกแยกของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยอังกฤษได้แบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง คะฉิ่น ฉิ่น ว้า ยะไข่ อาข่า มอญ ปะหล่อง ปะโอ เป็นพื้นที่หรือเขตชายแดนที่แยกจากเขตพม่าแท้ และสนับสนุนให้ชนกลุ่มน้อยมีอิสระปกครองตนเอง พร้อมสกัดกั้นมิให้พม่าแผ่อิทธิพลด้านการเมืองและวัฒนธรรมเข้าไปในเขตของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น (พรพิมล ตรีโชติ, 2542, น. 2)

หลังได้อิสระภาพ เมื่อปี พ.ศ. 2491 พม่าอยู่ภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และแยกเป็น 7 รัฐ หนึ่งทศวรรษหลังจากนั้น พม่าก็ตกอยู่ในภาวะสงครามต่อผู้เพื่อความเป็นอิสระของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม มีฐานที่มั่นและกองกำลังของตนเองตั้งอยู่ตามแนวชายแดนไทย-พม่ากว่า 148 แห่ง

(เวณิกา บุญมาคลี, 2540, น. 77) ในยุคนี้พม่าจึงแทบจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับชุมชนไทย (มุมมองหนึ่งของพวกเรา, วิถีทัศน์)¹⁵ การไม่แทรกแซง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของคนไทยโดยรัฐพม่าเริ่มมีการปรับเปลี่ยน และปรากฏชัดหลังการการเกิดขบวนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการประท้วงเพื่อประชาธิปไตยครั้งใหญ่ในพม่าเมื่อปี พ.ศ. 2531 การประท้วงจบลงด้วยความรุนแรงและป่าเถื่อน (มุมมองหนึ่งของพวกเรา, วิถีทัศน์)

ในด้านหนึ่ง เหตุการณ์ดังกล่าวนำมาซึ่งการลุกขึ้นสู้อย่างแพร่หลายมากขึ้นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพม่า (Rajah, 1998, pp. 135-150) แต่ในอีกด้าน ก็นำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบายครั้งสำคัญของรัฐบาลพม่า กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2532 รัฐบาลพม่าได้กำหนด “นโยบายการพัฒนาพื้นที่ชายแดนเพื่อเชื้อชาติแห่งชาติ” และในปี พ.ศ. 2535 ก็ได้ก่อตั้ง กระทรวงพัฒนาพื้นที่ชายแดนและเชื้อชาติแห่งชาติ รับผิดชอบและวางแผนระยะยาวเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สวัสดิการสังคม ป่าไม้ การค้าพลังงานและแร่ธาตุ ครอบคลุมพื้นที่รวม 75,000 ตารางไมล์ (หรือร้อยละ 28 ของพื้นที่ประเทศ) นักวิชาการบางท่านระบุ นี่คือการครอบงำทางชาติพันธุ์ในเชิงอุดมการณ์ และการบังคับใช้แรงงานโดยรัฐบาลทหารพม่า (Maung Than, 2004, p. 207)

แผนดังกล่าว ดำเนินควบคู่ไปกับการอพยพโยกย้ายผู้คนจากถิ่นเดิมไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใหม่ โดยเฉพาะการโยกย้ายผู้คนจากพื้นที่ประชากรหนาแน่นไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชายแดน ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และเกิดขึ้นในทุกรัฐ คือ รัฐกะเหรี่ยง มอญ ฉาน คะฉิ่น ฉิ่นและรัฐอะวากัน (Lanjouw, Mortimer and Bamforth, 2000, pp. 228-239)¹⁶

¹⁵ ผู้เขียนไม่แน่ใจถึงความเป็นอิสระของชุมชนไทยในฝั่งพม่าโดยเด็ดเสร็จ แต่ผู้ให้ข้อมูล ทั้งที่มีความต่างด้านอายุและพื้นที่ที่อพยพมา ต่างยืนยันถึงความไม่เป็นอิสระของชุมชนไทยในสมัยอังกฤษปกครองและในระยะแรกพม่าได้รับอิสรภาพ

¹⁶ ตามทัศนะของพรพิมล ตริไซติ การกวาดต้อนหรือการถูกทำให้กลายเป็นผู้พลัดถิ่นภายใน (internal displaced persons) เกิดขึ้นในสหภาพพม่ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 ผู้คนที่กลายเป็นผู้พลัดถิ่นจากบ้านเกิดอาจจะมีจำนวนนับล้าน หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบราว 2,536 แห่ง ประมาณว่าในปี พ.ศ. 2545 มีผู้พลัดถิ่นภายในประเทศพม่าประมาณ 632,978 คน เฉพาะในมณฑลตะนาวศรีนั้น ผู้พลัดถิ่นภายในมีประมาณ 64,894 คน (พรพิมล ตริไซติ, 2548, น. 223)

ในเขตชุมชนไทย นอกจากทหารและคนในควบคุมของรัฐบาลทหารพม่าจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานแล้ว รัฐบาลพม่าได้หันมาใช้นโยบายการกลายถิ่นไทยให้เป็นพม่า โดยการเข้ามาตั้งโรงเรียนพม่าในชุมชนไทย นำคนพม่าเข้ามาตั้งรวมและแทรกในชุมชนไทย เหาพระพม่าเข้ามาประจำวัดไทย บังคับคนไทยไปเป็นปอดตาท หรือ ลูกหาบแบก/หาบสัมภาระนำหน้ากองทัพพม่าสู้รบกับกองทัพของกลุ่มชาติพันธุ์ (ถาวร บุญนำ, สัมภาษณ์; ประทีป ปฎิแพทย์, สัมภาษณ์; ถนอม ชูแก้ว, สัมภาษณ์)¹⁷ ทหารพม่า “เข้ามารังแกข่มเหงให้เด็กเรียนหนังสือพม่า ข่มเหงทุกอย่าง...จะเอาความเป็นพม่ามากลืนเรา...เพื่อจะได้ปกครองเต็มรูปแบบให้เป็นพม่าทั้งหมด พวกผมยอมรับไม่ได้ตรงนั้นจึงเข้ามาอยู่ฝั่งนี้” (มุมมองหนึ่งของพวกเรา, วิดิทัศน์)

ในท่ามกลางการสู้รบที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นและยิ่งขึ้นช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2531-2534 หมู่บ้านคนไทย “ที่เคยอยู่อย่างปกติ สงบสุข ได้ถูกแปรสภาพให้เป็นที่ตั้งสนามรบ” (หิ๊ด แก้วนพรัตน์, สัมภาษณ์)¹⁸ และถูกตั้งข้อสงสัยจากทหารพม่าว่า เป็นผู้สนับสนุนกองกำลังชาติพันธุ์ด้านอาหารและที่พักพิง คนไทยจึงอยู่ไม่ได้และต้องหนีตาย อพยพเคลื่อนย้ายกลับฝั่งไทย เพราะโดน “รังแก ข่มเหงน้ำใจ” เหตุเพราะที่บ้าน “ก่อกองไฟย่างเนื้อวัว ทหารพม่าเห็นควันไฟ มันหาว่าหุงหาอาหารให้กะเหรี่ยง โดนมันเอาไม้ทุบ ทั้งเจ็บปวด เจ็บใจ และเจ็บแค้น เจ็บปวดกายอยู่ 2 อาทิตย์ ทนอยู่ต่อไปไม่ได้เลยหนีมา” (หิ๊ด ชูแก้ว, สัมภาษณ์)

บางวัน “ทหารพม่าเข้ามาค้างคืนในหมู่บ้าน เข้ามาแต่ละครั้ง พวกผู้ชายต้องวิ่งออกนอกบ้าน ได้ยินเสียงหมาเห่าต้องกระโดดลงจากบ้าน อยู่บ้านไม่ได้ ถูกจับไปเป็นลูกหาบ บางคืน กองทัพชนกลุ่มน้อยก็เข้ามา พวกผู้ชายก็ต้องหลบเช่นกัน พม่าก็จับ ชนกลุ่มน้อยก็จับ บางครั้งทหารพม่าก็ปะทะกับชนกลุ่มน้อยในหมู่บ้านคนไทย หมู่บ้านคนไทยจึงมีสภาพเป็นสนามรบ ทำให้พวกเราอยู่ไม่ได้ จำต้องทิ้งที่นา สวนผลไม้ บ้านเรือนที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน” (สุพรรณิ ชูแก้ว, สัมภาษณ์)

¹⁷ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นไทยพลัดถิ่นในสิงคโปร์ปัจจุบัน กล่าวว่าทหารพม่ายังเรียกเงินจากคนไทยเหมือนกับเมื่อ 20 ปีก่อน ทหารพม่าและ “พวกป่า พวกคอม ยังเข้ามาหมู่บ้านคนไทย มาขึ้นหมากขึ้นมะพร้าวได้ทะเลาะกับผม” (ไทยสิงขร, วิดิทัศน์) ซึ่งในแง่หนึ่งก็แสดงให้เห็นว่ารัฐพม่าในปัจจุบัน ไม่สามารถควบคุมหมู่บ้านคนไทยได้เบ็ดเสร็จ

¹⁸ หิ๊ด แก้วนพรัตน์ 72 ปี มีชีวิตวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ในฝั่งพม่า เขตตำบลสิงขร และเดินทางเข้ามาพำนักในฝั่งไทยเมื่อปี พ.ศ. 2535

คนสิงขรเป็นคนมีฐานะ ส่วนใหญ่มีนาและสวนนับร้อยไร่ คนบางคนไม่กลับมาฝั่งนี้ เพราะเป็นห่วงสมบัติ แต่ตัวเองอยู่ไม่ได้ เหตุการณ์สะเทือนขวัญและทำให้ไทยสิงขรอพยพเข้าไทยก็คือ เหตุการณ์นักศึกษาพม่าเข้าไปยิงคนในหมู่บ้านในงานบุญ ถึงคนที่วัดกว่า 30 คน สมัยอังกฤษปกครอง ไม่มีโจรหรือขโมยเข้ามาในหมู่บ้านพม่าไม่มาชนกลุ่มน้อยไม่มา แต่ในช่วงการสู้รบ ทหารป่าเข้ามาปล้นหมู่บ้าน พวกทหารกะเหรี่ยง คนกลุ่มน้อยติดอาวุธ ปล้นหมู่บ้านตำบลสิงขร ทหารกะเหรี่ยงเข้ามาในหมู่บ้าน ทหารพม่าก็เข้ามา จับผู้ชายไปแบกสัมภาระ ผู้ชายต้องโดดบ้านหนี ผู้หญิงต้องอยู่บ้านหนีหมดไม่ได้ ไม่มีใครอยู่ มันเผาบ้าน เลยหนีกลับมา คนรุ่นปู่ย่าเคยสอนว่า หากมีปัญหาให้เดินมุ่งหน้าไปทิศตะวันออก เป็นบ้านปู่ บ้านย่า บ้านบรรพบุรุษ เลยหนีกันมา หอบลูกอายุ 2 เดือนหนีมา มาตอนหน้าฝนกับฝูงวัวควาย ได้วัวควายเดินนำหน้า คนเดินตามหลัง เพราะกลัวเหยียบระเบิด มาหลายครอบครัว หอบลูกหอบพ่อที่แก่แล้วมาด้วย บางครอบครัว คนแก่ตายกลางทาง ฝังกันในป่าฝั่งเสร็จ เดินทางต่อ ลูกอายุ 2 เดือน มีมุ้งเล็กมาด้วย ลูกร้อง 1 วัน วันหลังไม่ร้อง เพราะหมดแรงเดินทางข้ามป่าเขา นอนกลางยูงรี้น เข้ามาฝั่งไทย ตรงน้ำตกขาอ่อน ถึงฝั่งไทย มองเห็นแสงไฟ น้ำตาไหล ยินดี (สุพรรณิ ชูแก้ว, สัมภาษณ์)

การอพยพบางครั้งมาเป็นกลุ่มใหญ่และ “มาปี 2539 ไม่มาก่อนหน้านั้น เพราะสิงขรยังอยู่ได้ ที่จริงเราก็ออยู่อย่างอิสระ เริ่มมีปัญหาประมาณปี 2524-2525 พม่าเข้ามาอยู่กับเรา เพราะมีกองกำลังกะเหรี่ยงต่อสู้กับรัฐบาลพม่า พม่าก็เริ่มเข้ามาในหมู่บ้าน มาเอาผู้ชายไปแบกสัมภาระ...ลูกเมียอยู่บ้านโดนข่มขืน จะอยู่ไหว...เราอยู่ไม่ได้ ก็ต้องมา...ที่มาเพราะถูกรังแก... อยู่ไม่ได้ก็ต้องมา ลูกเมียอยู่บ้านถูกข่มขืนปีป็น ลูกหาบที่ไปตามทางก็ฆ่าทิ้งเสีย...จะอยู่ไหวไหมละ มันทนไม่ไหว...ถ้าทนไหวไม่มา เพราะตรงนั้นเป็นแผ่นดินของเราเหมือนกัน ความทุกข์ความทรมานของไทยสิงขรลำบากน้ำตาแทบกระเด็น ไม่รู้แห่งจะทำอย่างไร ทุกๆ คนทรัพย์สินสมบัติมีอยู่ฝั่งนั้น ปัจจุบันที่มีอยู่ มีที่ดิน แต่ไปทำไม่ได้เลยต้องมาที่นี่...มาลำบากที่นี่ มาอยู่ในที่ดินเท่ากระเบาะมือ...เป็นของคนอื่น มาอยู่บ้านกระต๊อบ...เวลาหนาวผ้าห่มสองผืนเอาไม่อยู่ อยู่บ้านหลังเล็ก...ฝาผนังไม้มะพร้าว...กระสอบ ห้อยส้วมทำไม่ได้ เพราะอยู่ในที่ของคนอื่น แต่ที่นั่น เราอยู่ไม่ได้ ก็ต้องมา มาตายเอาดาบหน้า ถือว่าแผ่นดินตรงนี้เป็นที่ปู่ที่ย่า ที่ของตายายก็กลับมา...” (ประทีป ปฏิแพทย์, สัมภาษณ์)

การอพยพของไทยพลัดถิ่นจากฝั่งเค็ยะ บกเบี่ยนครั้งสำคัญเกิดขึ้นในระยะใกล้เคียงกัน และด้วยเหตุผลใกล้เคียงกัน ดังเห็นได้จากคำกล่าวของเกีย วัฒนาการ หญิงวัย 70 ปี

มาจากบ้านทุ่งแดง พม่าเข้าไปในหมู่บ้าน พม่ามาเอาสามีไปแบกสัมภาระ เอาลูกไปแบก ข้าวสาร หนไม้ไหวขอมาตายฝั่งไทย อยู่ที่นี่มีที่นา 100 กว่าไร่ มีสวน 3 สวน สวนจาก หมากทุเรียน แต่อยู่ไม่ได้ ตอนมาบ้านทุ่งแดงมีราว 300 ครัว ทุ่งใหญ่ 200 ครัว ทุ่งแดงมาเกือบหมด ทุ่งใหญ่มาหมด คนนำทางคือตาดำ เป็นคนจากฝั่งนี้ ไปทำนาฝั่งโน้น ตอนเข้ามาคนที่นี่ รู้ว่ามาจากฝั่งพม่า รู้ว่าเป็นคนไทย แต่ไม่มีบัตร (เกีย วัฒนาการ, สัมภาษณ์)

เทียบกับฝั่งไทย ล้างเคี้ยวมีความ “อุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง จะกินอะไร ไม่ต้องซื้อ...แต่นั้นแหละ พม่ามันกดขี่ มันอยู่ไม่ได้ ถ้ามันจะเอา จะบอกว่าไม่ให้ ไม่ได้ จะเอาอะไรต้องให้หมด...มันอยู่ไม่ไหว มันกดขี่ทุกอย่าง...ตอนเป็นเด็กพม่ามันก็กวนเหมือนกัน มาหมู่บ้านคนไทยเหมือนกัน แต่มันมา มาครั้ง... ตอนหลังกองกำลังกะเหรี่ยงมาตั้งที่ล้างเคี้ยว พม่ามาทุกเดือน กะเหรี่ยงมาตั้งที่ต้นน้ำล้างเคี้ยว ตั้งอยู่ในป่า...กะเหรี่ยงมาอยู่ พม่าเข้ามาในหมู่บ้าน มารีดไถ มาเอาคนไปแบกของ...แบกของจนป่าแตก แบกไม่ได้มันกระที่บ...ตอนมานี้มาหมด พ่อแม่ลูก ญาติ 5-6 ครัว มาพร้อมกันหมด...เดินมากัน 7 วัน 7 คืน กลางคืนนอน กลางวันเดิน เดินลัดป่ากันมา...ไม่มีใครนำทาง ไม่เจอพม่า ถ้าเจอก็ตาย...ตัดป่ามา เดินมาเอง” (ถาวร บุญนำ, สัมภาษณ์)

นอกจากข้อความข้างต้น มูลเหตุการอพยพของไทยพลัดถิ่นฝั่งพม่าสู่สังคมไทย ยังสะท้อนในบทเพลงของไทยพลัดถิ่น เช่น เพลง “ความหวัง” และ “ชวนกันมาพลัดถิ่น” ที่กลั่นจากชีวิตไทยพลัดถิ่น

ความหวังของคนไทยพลัดถิ่น ที่ซึ่งทำกินบ้านเกิดเมืองนอน พวกอังกฤษมันเข้ามาลิดรอน แผ่นดินดอนเราจึงเสียดินแดน เมื่อสิ้นสงครามใหม่ใหม่ คนไทยเราจึงพออยู่ได้ แต่เนวินยึดอำนาจเปลี่ยนไป ลูกหลานไทยความเดือดร้อนจึงตามมา เกิดสงครามภายใน มากมายหลาย เผ่าพันธุ์นานา นักศึกษา กะเหรี่ยง มอญ ยะไข่ ช่มเหล่งน้ำใจคนไทยต้องหนีตาย (ความหวัง, เพลง)

น้องเหอบ้านเราหุ่นวาย มันโหย¹⁹ไม่ได้เป็นตายเท่ากัน พม่ามันบุกมันรุกรเรา หนักเข้าทุกวัน บ้านเราทุกวัน ถูกมันแย่งชิง ปลูกข้าวก็ได้เก็บเกี่ยว มันแย่งชิงลูกเดียว แล้วใครจะอดทน ไหว ข้าวของวัวควาย พม่ามันไล่เอาไป ถ้าหากไม่ให้ มันเอาตายลูกเดียว ต้องตัดสินใจ อยู่

¹⁹ โหย ออกเสียงโดยใช้ตัว ย เป็นพยัญชนะหลัก โหย มีความหมายเท่ากับ อยู่

ไปก็ตายเปล่า อย่าเสียดายเลยเรา ย้ายไปอยู่เมืองไทย ข้าวของเงินทอง ไม่ตายหาได้ใหม่ ไปอยู่เมืองไทย เมืองพ่อเมืองแม่ (ชวนกันมาพลัดถิ่น, เพลง)

2.4 ไทยพลัดถิ่นในไทย

แม้ตัวเลขจำนวนไทยพลัดถิ่นในฝั่งไทยจะไม่สามารถสรุปได้ลงตัว²⁰ แต่แบบแผนการอพยพของไทยพลัดถิ่นจากพม่าสู่ฝั่งไทย อาจจำแนกได้ดังนี้²¹ คือ (1) กลุ่มไทยพลัดถิ่นในพม่าจากเขตตะนาวศรี-สิงขร ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอาศัย และเป็นไทยพลัดถิ่นในไทยในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอบางสะพานน้อย อำเภอบางสะพานและอำเภอบ้านลาด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (2) กลุ่มไทยพลัดถิ่นในพม่าจากลี้ดเคี้ยวส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอาศัย และเป็นไทยพลัดถิ่นในไทยในพื้นที่อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร และบางส่วนของพม่าไปตั้งหลักแหล่งในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (3) กลุ่มไทยพลัดถิ่นในพม่าจากเขตบกเป็ยนส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอาศัย และเป็นไทยพลัดถิ่นในไทยในพื้นที่อำเภอเมือง และอำเภอเกาะเปอรัน จังหวัดระนอง โดยเฉพาะบริเวณหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับฝั่งแม่น้ำกระบุรีและชายแดนพม่า และ (4) กลุ่มไทยพลัดถิ่นในพม่าจากเขตมะลิวัลย์และเกาะสองส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอาศัยและเป็นไทยพลัดถิ่นในไทยในพื้นที่อำเภอกระบุรี อำเภอละอุ่นและอำเภอเมือง จังหวัดระนอง

ไทยพลัดถิ่นในไทย ตั้งหลักแหล่งทั้งในเขตเมืองและชนบท และจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก คือ การตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านที่มีญาติของตนอาศัยอยู่ การตั้งหลักแหล่งในกรณีนี้ เห็นได้ชัดจากการตั้งหลักแหล่งของไทยพลัดถิ่นในบ้านโนตะ และอีกหลายหมู่บ้านที่ติดชายแดนในอำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง ลักษณะที่สองคือ การตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันของไทยพลัดถิ่น ซึ่ง

²⁰ จำนวนไทยพลัดถิ่นในฝั่งไทยปัจจุบัน จากการประมาณการของสุทิน กิ่งแก้ว มีประมาณ 40,000 คน (สิทธิคนไทยพลัดถิ่น, วิดีทัศน์) ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นไทยพลัดถิ่นจากสิงขร ลี้ดเคี้ยว มะลิวัลย์ และบกเป็ยนประมาณว่า 3 ใน 4 ของไทยพลัดถิ่นในฝั่งพม่าปัจจุบันเข้ามาตั้งหลักแหล่งในฝั่งไทย เครือข่ายไทยพลัดถิ่นดำเนินการสำรวจไทยพลัดถิ่นในฝั่งไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 แต่ยังคงดำเนินการไม่แล้วเสร็จ การสำรวจจำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่จังหวัดระนองและประจวบคีรีขันธ์ และยังประสบกับความยุ่งยากและไม่อาจจะได้ข้อมูลครบถ้วน เพราะไทยพลัดถิ่นบางคน บางกลุ่มไม่กล้าเผยตัวว่าเป็นไทยพลัดถิ่น เครือข่ายไทยพลัดถิ่นไม่มีคนและเงินเพียงพอที่จะสำรวจไทยพลัดถิ่นได้ครบถ้วนและทุกพื้นที่

²¹ โปรดดูแผนภาพ 3 ภาคผนวก ก

พบในหลายชุมชน ทั้งในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพรและระนอง และพบทั้งการตั้งถิ่นฐานในเขตชนบทและในเขตเมือง ตัวอย่างการตั้งถิ่นฐานในลักษณะนี้มีอาทิ ชุมชนไทยพลัดถิ่นด้านสิงขร บ้านคลองลอย ชุมชนซอยสิบ และเกาะสินไห

ชุมชนไทยพลัดถิ่นด้านสิงขร ตั้งอยู่บ้านไร่โครา ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อยู่ห่างตัวจังหวัดประมาณ 22 กิโลเมตร ตามคำบอกเล่า ชุมชนเริ่มก่อตัวเมื่อไทยพลัดถิ่นจากตำบลสิงขรอพยพเข้ามาเมื่อปี พ.ศ. 2517 โดยเข้ามาเฝ้าที่ท่ากินและปลุกมัน ปี พ.ศ. 2529 หมู่บ้านไทยพลัดถิ่นด้านสิงขรถูกจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยรัฐจัดสรรที่ดินให้อยู่ ไทยพลัดถิ่นจากตำบลสิงขร เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนด้านสิงขรมากขึ้นหลังปี พ.ศ. 2531 ซึ่งเป็นช่วงการสู้รบขึ้นแตกหักระหว่างทหารพม่ากับกะเหรี่ยง (เทียบ ประกอบปราน, สัมภาษณ์)

ปัจจุบัน บ้านไทยพลัดถิ่นบางหลังตั้งอยู่ริมถนนใหญ่ ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมถนนเพชรเกษมต่อไปยังด้านสิงขรและเมืองตะนาวศรีของพม่า ไทยพลัดถิ่นผู้ตั้งบ้านริมถนน เปิดร้านขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงขายสินค้าบริโภคและสุขภัณฑ์ให้กับพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพม่า เช่น กะเหรี่ยง และมอญ เมื่อด่านเปิดวันเสาร์-อาทิตย์ บ้านส่วนใหญ่ของไทยพลัดถิ่นตั้งอยู่ลึกจากถนนเข้าไป แม้จะมีฐานะด้อยกว่าคนไทยภาคใต้ทั่วไป แต่บ้านไทยพลัดถิ่นก็มีโทรทัศน์ไว้บริโภคความเป็นไทย ปัจจุบัน ชุมชนด้านสิงขรมีไทยพลัดถิ่นประมาณ 75 ครัวเรือน ประชากร 500 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพรับจ้าง เป็นแรงงานรับจ้างเรือประมง โรงงานเจียรไนพลอยที่รัฐจัดตั้งขึ้นและขายของในตลาดด้านสิงขร

ในอดีตไทยพลัดถิ่นด้านสิงขรอยู่ค่อนข้างจะอิสระ สามารถเดินทางไปทำบุญ เยี่ยมญาติ ท่องเที่ยวตำบลสิงขร ไม่เคยมีปัญหา ตำรวจไทย ทหารพม่าไม่เคยขึ้นมา เราอยู่กันมา 10 ปี ปัญหาเริ่มมากระทบ เมื่อนักการเมืองระดับประเทศเข้ามาค้าไม้เถื่อน ของเถื่อน ใช้เส้นทางด้านสิงขรและคลองลอยเป็นทางผ่าน เมื่อเรื่องดังลงข่าวลงหนังสือพิมพ์ มีการยิงกันตายหลายศพ ทหารและตำรวจก็เข้ามา ด้านก็เข้ามาตั้งเมื่อปี 2527 ก่อนหน้านั้นเราขึ้นไปทำไร่กัน สะดวกสบายภายใต้การคุ้มครองของกะเหรี่ยง เราไปทำไร่ทำนาตรงภูเขาหมู่ต้อง แต่เมื่อฐานกะเหรี่ยงหมู่ต้องแตก พม่าตีแตกประมาณปี 2538-2539 เราต้องลงมา หลังจากการตั้งด้านการตรวจตราคนเข้าออกก็เข้มงวดมากขึ้น รัฐเข้ามาตั้งโรงเรียน ตั้งโรงงานเจียรไนพลอย ปี 2520 มีตำรวจ 7 คนผลัดเวรมาเฝ้าพวกเรา แต่ไม่มีการตรวจบัตร การตรวจบัตรเริ่มเมื่อมีการ

ตั้งด่านในปี 2527 และเข้มข้นมากขึ้นเมื่อทักษิณเป็นนายก (กลุ่มไทยพลัดถิ่นด้านสิงขร, สัมภาษณ์)

บ้านคลองลอย ตั้งอยู่หมู่ 8 ตำบลร่อนทอง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประชากรตามตัวเลขทางราชการประมาณ 2,242 คน 348 ครัวเรือน คลองลอยตั้งอยู่บนเส้นทางเชื่อมต่อไปยังพม่า และเป็น 1 ในประมาณ 29 ช่องทางของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่ผู้คน สินค้า ของเถื่อน เดินทางเคลื่อนข้ามจากฝั่งประจวบคีรีขันธ์ไปยังพม่าและจากพม่าสู่ฝั่งไทย หมู่บ้านก่อตั้งโดยกลุ่มคนไทย ฝั่งไทย แต่ประมาณปี พ.ศ. 2526 มีไทยพลัดถิ่นจากบ้านทุ่งเช่า ตำบลสิงขร เข้ามาอยู่อาศัย

เทือกเถาเหล่ากอเป็นคนจากฝั่งไทย ปู่เป็นคนฝั่งนี้ หนีไปฝั่งโน้น ไปขออย่าแต่งงาน เลยไปอยู่ที่นั่น สามีเป็นคนบางสะพาน ไปเที่ยวฝั่งนั้น ไปขอแต่งงาน ฝั่งโน้นอุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องซื้อหา กินเอาเอง มีที่นาเกือบ 200 ไร่ มาฝั่งไทย เพราะญาติอยู่ฝั่งไทย อยู่ฝั่งพม่าไม่ได้ พม่ามาเอา เขาของ วัวเอาควาย เอาคนไปแบกของ ลูกชายถูกเกณฑ์ไปแบก 15 วัน 25 วัน เพื่อรบกับ กะเหรี่ยง เลยหนีกันมา มา 10 ครัว ญาติๆ กัน มาอยู่ในพื้นที่ 5 ไร่ ซื้อเขาหมื่นกว่าบาท โดยให้ชื่อคนอื่น ทั้ง 10 ครัวมีอาชีพรับจ้าง รับจ้างทุกประเภท (วิง พร้อมเพียง, สัมภาษณ์)

ปัจจุบัน บ้านคลองลอยประกอบด้วยคนสองกลุ่ม คือ “ไทยปกติ”²² และไทยพลัดถิ่น “บ้านคลองลอยส่วนใหญ่เป็นคนไทยพลัดถิ่น บางคนเข้ามาเอาอยู่กับญาติ ตอนหลังค่อยไปรายงานตัวกับผู้ใหญ่ นายอำเภอ บางคนให้ญาติฝั่งนี้ชื่อที่ให้ ชื่อในชื่อของญาติ คนส่วนใหญ่มาจากตำบลลี้เคียะ จากบ้านทุ่งยาว ทุ่งแดง ทุ่งใหญ่ แพงแม่ ทุ่งค้อ คลองเพชร นิลขวาง และลี้เคียะ บ้านคลองลอยเดิมรวมอยู่กับหมู่ 5 แยกมาเป็นหมู่ 8 ประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา” (กลุ่มไทยและไทยพลัดถิ่นบ้านคลองลอย, สัมภาษณ์) ถ้าไม่นับตามตัวเลขของทางราชการ “คลองลอยน่าจะมีไม่น้อยกว่า 3,000 คน ประมาณ 50 % เป็นไทยพลัดถิ่น คลองลอยตั้งอยู่ห่างจากแดนพม่า 7 กิโลเมตร แต่บ้านคนปัจจุบันเรียงรายไปจนถึงแดนพม่า กลุ่มที่ตั้งเรียงรายไปชนแดน ส่วนใหญ่เป็นไทยพลัดถิ่น” (กลุ่มไทยและไทยพลัดถิ่นบ้านคลองลอย, สัมภาษณ์) ไทยพลัดถิ่นอพยพเข้าคลองลอยหลายรุ่น

²² “ไทยปกติ” “ไทยมีบัตร” “ไทยสมบูรณ์” และ “ไทยธรรมดา” คือคำที่ไทยพลัดถิ่นเรียกคนไทย ฝั่งไทยและใช้จำแนกความต่างของความเป็นไทยกับกลุ่มตนที่เป็น “ไทยพลัดถิ่น” “ไทยไม่ปกติ” “ไทยไม่มีบัตร” “ไทยไม่สมบูรณ์” และ “ไทยไม่ธรรมดา”

แต่มากที่สุดประมาณปี 2534-2535 เป็นปีที่นักการเมืองไทยตระกูลหนึ่งได้สัมปทานป่าไม้ในพม่า²³ บ้านคลองลอยเป็นทางผ่านการค้าไม้ เขาคนแควนี้ไปทำไม้ คนแควนี้ซื้อเลื่อยกันทุกบ้าน การทำไม้ก็ทำให้คนอพยพเข้ามาหมู่บ้านมากขึ้น ทั้งไทยพลัดถิ่นและคนมาจากที่อื่น ไทยพลัดถิ่นอยู่ที่นี้ อยู่เหมือนชีวิตที่รอวันตายเหมือนชีวิตที่ถูกปล่อยให้ตาย มีคนเจ็บคนป่วยเป็นโรคเท้าช้างนอนรอวันตาย ญาติมิตรไม่มีเงินรักษาไม่มีใครเหลียวแล แต่เราก็อยู่เพราะไม่มีที่ไป คนไทยที่นี้ส่วนที่ดีเขาก็มี บางคนเขาสงสาร บางคนก็ดูถูก บางคนก็หาว่าเป็นพม่า ทั้งๆ ที่พูดพม่าไม่ได้ อยู่ไทยเขาก็ว่าพม่าพลัดถิ่น อยู่พม่าเขาก็ว่าไทยพลัดถิ่น (กลุ่มไทยและไทยพลัดถิ่นบ้านคลองลอย, สัมภาษณ์)

ชุมชนไทยพลัดถิ่นซอยสิบ ตั้งอยู่หมู่ 4 และ 5 ตำบลบางขัน อำเภอมือง จังหวัดระนอง ตั้งอยู่ตรงรอยต่อกับเทศบาลเมือง เดิมเป็นพื้นที่ชายทะเล เมื่อธุรกิจการประมงและการขยายตัวของอาคารพาณิชย์ มีนายทุนเข้าไปจับจองที่ดิน และมอบหมายให้ไทยพลัดถิ่นเฝ้าดูแล ประมาณปี 2518 ไทยพลัดถิ่นที่อยู่ในเกาะน้ำ (เกาะคณโฑ) และในระนองเข้าไปขอแบ่งซื้อที่เพื่อตั้งถิ่นฐาน พื้นที่เดิมเป็นป่าชายเลนจึงกลายเป็นชุมชนและถิ่นที่อยู่ของไทยพลัดถิ่นในเขตเมือง (อนันรชัย วงศ์พยัคฆ์, สัมภาษณ์)

ชุมชนซอยสิบปัจจุบัน มีไทยพลัดถิ่นประมาณ 84 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 420 คน ส่วนใหญ่อพยพมาจากบกเป็ยน บ้านไทยพลัดถิ่นส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้หลังเล็ก มุงสังกะสี ฝาผนังเป็นไม้และวัสดุราคาถูก บ้านตั้งเรียงติดต่อกันอย่างแออัด มีสภาพเป็นสลัม ผนังบ้านชนกัน บ้านส่วนใหญ่ยื่นคร่อมคลอง หรือที่น้ำท่วมขัง ไทยพลัดถิ่นเลี้ยงชีพด้วยการเป็นแรงงานรับจ้าง เช่น รับจ้างคัดปลา แกะกุ้งและงานรับจ้างอื่นที่เกี่ยวข้องกับการประมง (มณฑรา สุพรรณรัตน์, สัมภาษณ์)

ชีวิตไทยพลัดถิ่นซอยสิบค่อนข้างเร่งรีบ ถูกบีบรัดด้วยการทำมาหาเลี้ยงชีพ การตั้งถิ่นฐานในเขตเมือง ส่งผลให้ชีวิตไทยพลัดถิ่นไร้ฐานการผลิต ชีวิตดำรงอยู่ด้วยการซื้อ นับตั้งแต่การซื้อน้ำดื่ม น้ำอุปโภคและปัจจัยการดำรงชีพอื่น รวมถึงโทรทัศน์สี จักรยานยนต์ เทป และโทรศัพท์ไร้สาย ซึ่งถูกทำให้กลายเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งต่อชีวิตคนไทยและไทยพลัดถิ่น ไทยพลัดถิ่นบกเป็ยนจึงเป็นผู้ที่ “สลัดชีวิตที่เกื้อหนุนด้วยฐานทรัพยากรอันมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ในฝั่งพม่า หอบความเป็นไทยกลับมาฝั่งไทย เพื่อมีชีวิตแร้นแค้น ซื้อแม่น้ำขูดกิน และไม่มีจะกิน” (จิตติมา สีแก้ว, สัมภาษณ์)

²³ บริษัทที่ได้สัมปทานป่าไม้ในเขตตะนาวศรีและอยู่ใกล้เคียงกับบ้านคลองลอยได้แก่บริษัท ธนกิจทิมเบอร์ บริษัทแม่สอดฟอเรสต์ บริษัทระนองวิกตอเรียพ้อยท์ บริษัทพีไอโอ (ประเทศไทย) และบริษัทสาละวินคอมปานี (พรพิมล ตรีโชติ, 2548, น. 47) แต่ผู้ให้ข้อมูลมิได้ระบุชัดว่าเป็นบริษัทใด

เกาะสินไห ตั้งอยู่หมู่ 4 ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดระนอง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่เกาะเล็ก ๆ มีพื้นที่ประมาณ 3.2 ตารางกิโลเมตร อยู่กลางทะเลอันดามัน ติดเขตน่านน้ำประเทศพม่า ตามเรื่องเล่า “ชุมชนเกาะสินไหก่อตั้งโดยนายอาดัม เชิงสมุทร เมื่อหลายร้อยปีก่อน นายอาดัมเป็นคนจากลังกาวิ ล่องเรือแรมเดือนมาอยู่กับเพื่อนบ้าน 2-3 ครอบครัว จนมาพบเกาะสินไห จึงตั้งหลักแหล่งทำกิน จับลูกหลานแต่งงานกัน สร้างบ้านสร้างครอบครัวและหมู่บ้านขึ้น” (หมาด เชิงสมุทร, สัมภาษณ์)

สินไห เดิมเรียกเกาะสินไห มีเรื่องเล่าว่า นานมาแล้วมีชาวประมงจากกิโลเมตร 30 บ้านลำเลียง จังหวัดระนอง เข้ามาหาปลาและแวะเข้ามาตักน้ำที่เกาะแห่งนี้ บรรจุน้ำ บรรจุน้ำแล้วเล่นเรือกลับเรือประสบกับคลื่นลมและถูกขัดและกระแทกหินทำให้ไหแตกหมดสิ้น กลับมาตักน้ำใหม่ก็ประสบกับปรากฏการณ์เดิม ชาวบ้านจึงเรียกว่าเกาะสินไห ต่อมาเพี้ยนเสียงเป็นเกาะสินไห (หมาด เชิงสมุทร, สัมภาษณ์)

เกาะสินไหในอดีตเป็นเสมือนทางผ่านการค้า การเดินทางไปทำมาหากินระหว่างพม่ากับไทย โดยญาติและบุตรหลานของนายอาดัมบางคนไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในฝั่งพม่า บริเวณคลองลามาและเกาะซุนตงหรือเกาะซินตง ซุนตงตั้งอยู่ห่างจากเกาะสองประมาณ 3 ไมล์ เป็นหมู่บ้านไทยมุสลิม จีนแขกอยู่รวมกัน คลองลามาอยู่ใกล้กับเกาะสินไห เป็นหมู่บ้านไทยมุสลิม เมื่อประมาณ 30 ปีก่อน คลองลามาจะมีประชากรไทยมุสลิมประมาณ 100 ครัวเรือน การไปมาหาสู่กันระหว่างคลองลามา กับเกาะสินไห จึงดำเนินเรื่อยมาเป็นระยะเวลายาวนาน (กลุ่มไทยพลัดถิ่นเกาะสินไห, สัมภาษณ์)

ปัจจุบัน มุสลิมคลองลามาและเกาะซุนตงตรงส่วนใหญ่อพยพกลับมาฝั่งไทย เกาะสินไหเป็นสถานที่หนึ่งที่ไทยมุสลิมพลัดถิ่นตั้งถิ่นฐาน เพราะเกาะแห่งนี้เป็นที่คุ้นเคยและสัมพันธ์มาก่อน ปัจจุบันเกาะสินไหใหม่ประมาณ 280 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 2,000 คน ไทยปกติประมาณ 100 ครัวเรือน ไทยมุสลิมพลัดถิ่นประมาณ 120 ครัวเรือน ที่เหลือเป็นครอบครัวผสม คือแต่งงานข้ามระหว่างไทยพลัดถิ่นและไทยมีบัตร มุสลิมพลัดถิ่นเกาะสินไหสื่อสารด้วยภาษายาวี ภาษาไทยปักษ์ใต้และภาษาไทยภาคกลาง

แม้จะอยู่ห่างชายฝั่ง แต่ประชากรในเกาะสินไหก็สามารถเข้าถึงบริการสมัยใหม่ของรัฐ โดยเด็กมุสลิมได้มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ ที่เปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษา บ้านเกาะสินไหมีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด มีสถานีนามาย์ไว้บริการประชากรผู้เจ็บป่วย ประชากรบนเกาะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการประมง บางครอบครัวดองแมงกะพรุนขาย หรือรับจ้างดองแมงกะพรุนขาย แม้จะอยู่บนเกาะ แต่เกาะสินไหก็ถูกถักทอเชื่อมโยงเข้ากับกรุงเทพฯ และโลกทั้งโลก ผ่านเครือข่ายการสื่อสารคมนาคมสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์ โทรศัพท์ไร้สาย เด็กไทยมุสลิมพลัดถิ่นและไม่พลัดถิ่นล้วนสวมใส่เสื้อเหลือง

ไทยมุสลิมและไทยมุสลิมพลัดถิ่นตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเล ด้านตะวันออกของเกาะ เป็นบ้านยกพื้นสูง เดิมมาจากปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระเบื้องและสังกะสี บ้านส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ แต่บางหลังสร้างด้วยอิฐ-ปูน มุสลิมพลัดถิ่นส่วนใหญ่จะอยู่บ้านไม้หลังเล็กและซอมซ่อ²⁴ ส่วนไทยแท้จะมีบ้านหลังใหญ่กว่า มีความมั่นคง บางหลังทำด้วยอิฐและปูนตกแต่งสวยงาม

2.5 สรุป

ไทยพลัดถิ่นในพม่าคือกลุ่มที่ถือตนเป็นไทย หรือสยามที่อาศัยอยู่ในเขตมณฑลตะนาวศรีของสหภาพเมียนมาร์ เอกสารนักวิชาการและข้าราชการอังกฤษที่ปกครองพม่าระบุว่า ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 มีคนสยามอาศัยอยู่ประมาณ 19,200 ถึง 19,631 คน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ด้านใต้ของมณฑลตะนาวศรี โดยเฉพาะในเขตตำบลบกเปียน มะลิวัลย์ ลังเคียะและสิงขร ก่อนการอพยพครั้งใหญ่สู่ฝั่งไทยหรือก่อนปี พ.ศ. 2530 นั้น ไทยพลัดถิ่นส่วนใหญ่ตั้งหลักแหล่งบริเวณเกาะสอง กลุ่มแม่น้ำเล็งยา กลุ่มแม่น้ำตะนาวศรีใหญ่ ตะนาวศรีน้อย และกลุ่มน้ำกระบุรีหรือปากจั่น ประมาณ 41,258 คน ประกอบด้วยไทยมุสลิมราว 18,280 คน ไทยพุทธ 22, 978 คน

ปัจจุบัน 3 ใน 4 ของไทยพลัดถิ่นในพม่าอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในฝั่งไทย ในเขตอำเภอชายแดนไทย-พม่าจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ระนองและชุมพร ในบางชุมชนไทยพลัดถิ่นเข้าไปแทรกเป็นชนส่วนน้อยในชุมชนไทยปกติ แต่ในบางชุมชนไทยพลัดถิ่นอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ เช่น ชุมชนคลองลอย ชุมชนด่านสิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมชนชอยสิบ ชุมชนเกาะสินไห อำเภอเมือง จังหวัดระนอง ปัจจุบัน ไทยพลัดถิ่นใน 3 จังหวัดข้างต้น ได้ดำเนินการประสานรวมตัวกันจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่อสู้เพื่อการได้มาซึ่งสิทธิการเป็นพลเมืองไทยและการได้คืนสัญชาติไทย ซึ่งเป็นเนื้อหาที่จะกล่าวถึงในบทถัดไป

²⁴ โปรดดูแผนภาพ 23 และ 37 ภาคผนวก ก